सर्वमपयाति यान्यनिर्दशाहं तान्यपि सम्भिन्नीस्यन्दिनीविव त्यायमस्तूक्षीरं चामेध्यभुजश्च" विष्णुः । पीत्वोपवसेदित्यनुवृत्तिः । सम्भिन्नी दृषभाक्रान्ता स्यन्दिनी नित्यं प्रस्रवत्पयःस्तना । अमेध्यभुजः मद्यादिभक्षणशीलायाः । यमस्तूर्वत्स्युग्मं प्रसूता "हस्तवत्या निन्दितं रासभ्यश्च पयो वर्ज्जयेदिति" हारीतः । तत्राजाक्षीरं दशाहादर्वाक् निषिद्धम् ऊर्द्ध्वं तत् पेयं सर्ववचनसामर्थ्यात् "गोभ्रातं शकृन्मोच्छिष्टं पदास्पृष्टञ्च कामतः । सम्भिन्नमनिर्दशावत्सगोपयः परिवर्ज्जयेत् याज्ञ०।"क्षीराणि यान्यभक्ष्याणि तद्विकाराशने पुनः सप्तरात्रं व्रतं कुर्य्यादित्यादि" या० । "उष्ट्रीक्षीरमानुषीक्षीरपाने पुनरुपनयनं तप्तकृच्छ्रञ्चेत्यादि" शाता० । "उद्धृतस्नेहविलयनपिन्याकमथितप्रभृतीनि चान्तवीर्य्याणि नाश्नीयात्" गौत० । उद्धृतस्नेहं क्षीरादि विलयनं घृतमलं पिन्याकः खलिः मथितं तक्रादि आन्तवीर्य्याणि गृहीतसाराणि ॥ आन्तवीर्य्यपदञ्चात्यन्तोद्धृतस्नेहपरं मथितपदं च उदकप्रायतक्रपरञ्च । "क्षत्रियश्चैव वैश्यः शूद्रोऽथ वा पुनः । यः पिबेत् कपिलाक्षीरं न ततोऽन्योऽस्त्यपुण्यकृत्" आप० । "कापिलं यः पिबेच्छूद्रो नरकेण विपच्यते"स्मृतिः । सुश्रुते तु धातुदोषविशेषजनकतयाकानिचिदपेयान्युक्तानि तानि प्रायशः सामान्यतोऽपेयशब्दे २२६,२७, पृष्ठे उक्तानि । तत्र विशेषः कश्चित् प्रदर्श्यते "वर्षाजले गाङ्गेयत्वसामुद्रत्वपरीक्षणसङ्ख्या "वर्षान्यत्वे सिक्यक्लेदे च सामुद्रमिति विद्यात्तच्चोपादेयमित्युक्तम् कीटमूत्रपुरीषाण्डशवकोथप्रदूषितम् । तृणपर्णीकरावृतं कलुषं विषसंयुतम् योऽवगाहेत वर्षासु पिबेद्वापि नवं जलम् । स बाह्याभ्यन्तरान् रोगान् प्राप्नुयात् क्षिप्रमेव तु तत्र यत् सैवालपद्मतृणपङ्कप्रभृतिभिरवच्छन्नं शशिसूर्य्यकिरणैर्नाभिजुष्टं गन्धवर्णरसोपसृष्टञ्च तद्व्यापन्नमिति विद्यात् । तस्य स्पर्शरूपरसगन्धवीर्य्यविपाकाः दोषाः षट् सम्भवन्ति । व्यापन्नं वर्ज्जयेन्नित्यं तोयं यदयनार्त्तवम् । दोषसङ्जननं हेतुत्वाददीताहितन्तु तत् । "व्यापन्नं सलिलं यस्तु पिबतीहाप्रसाधितम् । श्वयथुं पाण्डुरोगञ्च त्वग्दोषमविपाकताम् । श्वासकासप्रतिश्यायशूलगुल्मोदराणि च । अन्यान् वा विषमान् रोगान् प्राप्नुयात् क्षिप्रमेव चेति" नदीविशेषजलस्य दोषकीर्त्तनेनापेयता च तत्रोक्ता "पूर्व्वाभिमुखास्तु न प्रशस्यन्ते शुष्कदकत्वादिति । सह्यप्रभवाः कुष्ठं जनयन्ति, विन्ध्यप्रभवाः कुष्ठं पाण्डुरोगञ्च, मलयप्रसवाः क्षयीन्, महेन्द्रप्रभवाः श्लीपदोदराणि, ऋक्षवत्प्रभवाः कृच्छ्रोगश्वयथुगौरोरोगश्लीपदगलगण्डान्, प्राच्यावन्त्याः अपरावन्त्याश्चाशांस्युपजनयन्ति, इति "सामुद्रसुदकं विस्रं लवणं सर्व्वदोषकृदिति । अनेकदोषमानूपं वार्य्यभिष्यन्दि गर्हितमिति"च। रोगभेदे शीतलजलस्यापेयताभुक्ता, "पार्श्वशूले प्रतिश्याये, वातरोगे गलग्रहे, आध्माते क्षिमिते कोष्ठे सद्यः शुद्धे नवज्वरे । हिक्कायां स्नेहपीते च शीताम्बु परिवर्ज्जयेदिति" । तक्रस्यापेयता रोगभेदे तत्रोक्ता "तक्रं नैव क्षते दद्याच्चोष्णकाले न दुर्बले । न मूर्च्छाभ्रमदाहेषु न रोगे रक्तपैत्तिके । शीतकालेऽग्निमान्द्ये च कफोत्थेष्वामयेषु चेति" । द्रव्यान्तरसंयोगादपेयता अपथ्यशब्दे २२६,२७, पृष्ठे दर्शिता । विशेषस्त्वेषः । "उष्णोदकानुपानन्तु स्नेहानामथ शस्यते, ऋते भल्लातकस्नेहात् स्नेहात्तौवरकात्तथेति" रोगभेदेऽनुपाननिषेधेन तत्र जलादीनामपेयता भङ्ग्या तत्रैव दर्शिता । अनुपानगुणमभिधाय "न पिबेच्छासकासार्त्तो रोगे चाप्यूर्द्ध्वजत्रुगे । क्षतोरस्कः प्रसेकी च यस्य चोपहतः स्वरः । पीत्वाऽध्वभाष्याध्ययनगेयस्वप्नाञ्च शीलयेत् । प्रदध्यामाशयं तद्धि तस्य कण्ठोरसि स्थितः । मन्दाग्निसादकृद्ग्रीवादीनामयान् जनयेत् बहूनिति"सुश्रुते ॥ [अदर्शे

अपेशल त्रि० विरोधे न०त० । पेशलत्वविरोधिमान्द्ययुक्ते

अपेहिकटा स्त्री अपेहि अपगच्छ कट ! इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम् मयू०स० । कटसम्बोधनकापगतिनिदेशक्रियाविशेषे । एवं मयू० समासे । अपेहिद्वितीया, अपेहिप्रथमा, अपेहिबाणिजा अपेहिस्वागता एतेऽपि शब्दाः तत्तत्सम्बोधनकागमनक्रियानिदेशे ।

अपैशुन न० अभावे न०त० । १ पैशुन्याभावे न०ब० । २ पैशुन्यशून्ये त्रि० अपैशुन्यमभ्युक्तार्थे न० तद्वति त्रि०

अपोगण्ड त्रि० अपसि कर्म्मणि गण्डः त्याज्यः । विकलाङ्गे "विकलाङ्गं हि सर्वत्र धर्म्मकार्य्येषु वर्ज्जयेदिति" स्मृतेः स हि वैधकर्म्मसु त्याज्यः । २ अतिभीरौ सोऽपि हि कर्म्मशीले त्याज्यः । अपसि अगण्डः अवीर इति वा तस्य कर्म्मणि अवीरत्वात्तथात्वम् । अपोजलमिव भङ्गिगुणत्वात् गण्ड एकदेशोऽस्य । ३ त्रिवलियुते मध्यभागे वलीनामिव तस्य तरङ्गाकारत्वात् तथात्वम् । अपसि कर्म्मणि त्याज्यः गण्डः अपटुत्वात् पोगण्डः शिशुः न०त० । पोगण्डः पञ्चमादब्दादर्वाक् च दशमाब्दतदन्तर्गते पञ्चाब्दे बाले । पोगण्डभिन्नशिशोरेव तथात्वात् । "बाल आषोडशात् वर्षात् पोगण्डश्चेति शब्दव्रत" इति नारदोक्तपोगण्डभिन्ने ५ षोडशवर्षातीतवयस्के च "अजङ्घवेदपोगण्डो